

Odjeci svjetovne i duhovne muzičke prakse prusačkog kraja u savremenom dobu

Originalni naučni / znanstveni rad
UDK: 783:297 (497.6 Prusac)" 19/20 "

Prusac je jedno od rijetkih mjesta u Bosni i Hercegovini za koje se može reći da je zadržalo odlike tradicijskog življenja u kojem brzina savremenog života nije u velikoj mjeri potisnula uvriježene kulturne obrasce. I danas, u 21. stoljeću, Prusac je mjesto koje se po svojim karakteristikama ne može nazvati ni gradom ni selom. To je homogena sredina sa stopostotnim muslimanskim stanovništvom među kojim je raširena religijska praksa. S obzirom na dominirajući religijski element, na ovom području je razvijena duhovna muzička praksa, čemu značajan podsticaj daje i Ajvatovica – najznačajniji i najveći događaj na ovom području. Pored duhovne muzičke prakse, u Pruscu i okolini se gaji i svjetovna muzička praksa, čija se prisutnost može pratiti kroz postojeće muzičke izričaje, ali i kroz kazivanja o onim izričajima koji žive samo još u sjećanjima stanovnika Prusca. U skladu sa navedenim zapažanjima, terenskim istraživanjem na ovom području je bilo moguće pratiti odjeke i svjetovne i duhovne muzičke prakse koji su i danas prisutni među njegovim stanovništvom. Bilježenje muzičke prakse ovog kraja je bazirano isključivo na rezultatima vlastitog terenskog istraživanja, odnosno na priopćenjima kazivača.

Ključne riječi: Prusac, duhovna muzička praksa, svjetovna muzička praksa

Svjetovna muzička praksa prusačkog kraja

Većina podataka o svjetovnoj muzičkoj praksi ovog područja odnosi se na muzičku praksu koja se gajila početkom prošlog stoljeća. Pored toga, zabilježeni su i podaci o muzičkoj praksi koja je danas prisutna u Pruscu, što je doprinijelo zaključku o kontinuitetu muzičkog života na ovom području. Muzička praksa koja je početkom prošlog stoljeća bila prisutna

Echoes of the secular and religious musical practices of the Prusac area in our time

Original scientific paper
UDC: 783:297 (497.6 Prusac)" 19/20 "

Prusac is one of the few places in Bosnia and Herzegovina that can be said to have retained features of the traditional life in which the speed at which we now live has not to any great extent displaced established cultural patterns. Even now, in the 21st century, Prusac is a place that cannot be described as either a town or a village. It is a homogeneous environment with a hundred percent Muslim population, where religious is still widely practised. As a result, religious music is still very much present, thanks in considerable measure to the Ajvatovica ceremony, the largest and most significant event in this area. Secular music is also fostered in Prusac, as is evident from surviving musical expressions as well as from accounts of those that live on only in the memory of the people of Prusac. It was therefore possible during field research in the area to trace the echoes of both secular and religious music still present among its people. The recording of musical practice in this area was based solely on the results of field research, in the form of statements by interviewees.

Key words: Prusac, religious music, secular music

Secular music in the Prusac area

Most of the data on secular musical practices in this area relate to those of the early 20th century, though some information relating to those still present in Prusac was also recorded, revealing continuity in the musical life of the area. The musical practices that were present in Prusac in the early 20th century consisted of those forms that were fostered in rural areas in Bosnia and Herzegovina as a whole. These forms,

na području Prusca obuhvatala je muzičke oblike koji su se inače u to vrijeme gajili u seoskim sredinama u BiH. Pod ovim oblicima, koje su kazivači okarakterisali kao “uobičajene”, podrazumijevalo se pjevanje djevojaka, pjevanje mladića, pjevanje uz kolo i kolanje, pjevanje uz bešiku, te pjevanje u sklopu svadbenih običaja. Na osnovu saopćenja informatora, može se pretpostaviti da je repertoar pjesama koje su se izvodile bio raznolik. Djevojke u Pruscu su se sastajale i pjevale na lokalitetima Grad i Tepedžik, dok su se mladići sastajali Pod orahom.¹ Djevojke su se sastajale petkom, jer se u muslimanskoj sredini u BiH petak sve do sredine 50-ih godina 20. stoljeća smatrao neradnim danom, odnosno za ovaj dan vezivalo se sve ono što se, inače, vezuje za nedjelju kao neradni dan. S obzirom da su muškarci petkom odlazili na zajedničku podnevnu molitvu u džamiju (džuma), žene su imale više prostora i vremena za svoja druženja, u čemu su prednjačile djevojke. Petak je također bio dan rezervisan za ašikovanje (razgovor mladića i djevojaka), čiji su neizostavan dio činile i pjesme, isključivo ljubavnog karaktera. Upravo ovim pjesmama djevojke su slale svojevrstne simbolične poruke mladićima, i obrnuto. Tokom sastajanja petkom djevojke bi zajedno prele, svirale i igrale. Pored ovakvih odvojenih sastajanja, postojala su i sastajanja grupnog karaktera, pri čemu su mladići i djevojke zajedno pjevali. Jedna od takvih prilika je bio rad u polju, prilikom kojeg su se pjevale tzv. radne pjesme. Ove pjesme, koje su informatori u Pruscu i terminološki izdvojili i posebno označili, imale su, čini se, dvojaku funkciju – zbližavanje mladića i djevojaka, te olakšavanje obavljanja određenih poslova koji su se, radi efikasnosti, obavljali zajednički. U tim prilikama nekad bi djevojke prve zapjevale, a mladići bi odgovarali, što odgovara obliku natpjevavanja, ili bi svi pjevali zajedno.² Prilikom natpjevavanja najčešće bi se pjevale pjesme šaljivog karaktera.³

which interviewees described as “uobičajene”,¹ included girls singing, boys singing, singing in kolo, singing by the cradle, and singing as part of wedding customs. From what informants said, the repertoire of songs was varied. Girls in Prusac met and sang at places called Grad and Tepedžik, while boys met at a place called Pod orahom.² Girls met on Fridays, which was regarded as a non-working day among Muslims in Bosnia and Herzegovina until the 1950s, and was associated with everything that now pertains to Sundays. Since men attended congregational noon prayers (*juma*) in the mosque on Fridays, the women had more time and space to socialize, with girls taking the lead. Friday was also the day reserved for *ašikovanje* (boys and girls conversing, courting), an inseparable part of which were songs, invariably about love. Girls used these songs to send a kind of symbolic message to the young men, and vice versa. At their Friday gatherings, girls would spin, play musical instruments and dance together. As well as these separate gatherings, there were also those at which boys and girls would meet and sing together. One opportunity for such meetings was field work, when work songs were sung. These songs, which informants in Prusac designated separately, with their own terminology, seemed to have a dual purpose – to allow boys and girls to get to know each other, and to make certain jobs easier that were performed together for greater efficiency. On these occasions, sometimes the girls would sing first and the boys would respond, each outsing the other, or all would sing together.³ When outsing each other, the songs would usually be of a humorous nature.⁴

Men and women would also sing together at spinning bees, which means that shared work

¹ Zabilježeno od Melće Kišije (1927).

² Kazivala Fazila Kulaš (1927). Zabilježila Badema Softić u Pruscu, 2009. g.

³ Među pjesmama koje su muškarci pjevali očekujući odgovor djevojaka bila je i:

“Duni, vjetro, malo sa Neretve,
da ja vidim moju milu Daru.
Bi l’ se Dara poljubiti dala?
Kakva bi se ja djevojka zvala,
Kada bi se poljubiti dala?”

¹ Meaning common, customary, usual, ordinary, standard...

² Related by Melća Kišija (1927).

³ Related by Fazila Kulaš (1927) and recorded by Badema Softić in Prusac, 2009.

⁴ One of the songs sung by men in anticipation of a response from the girls was this:

“Duni, vjetro, malo sa Neretve,
Da ja vidim moju milu Daru.
Bi l’ se Dara poljubiti dala ?
Kakva bi se ja djevojka zvala
Kada bi se poljubiti dala?”

Muškarci i žene zajedno bi pjevali i pri prelima, što znači da su zajednički poslovi redovno inicirali i pjesmu kao vid komuniciranja između pripadnika različitih skupina – muškaraca i žena. Na prelima bi se uglavnom skupljala omladina. Igralo bi se kolo i pjevalo, a u kolu su djevojke često birale mladiće. Ovo je inače uobičajena mješovita igra koja se naziva i “biranje”. Kazivač navodi da se uz nju pjevala sljedeća pjesma:

“Hajde, curo, biraj,
puno nešto diraj.”

“Kad se ovo dvoje izaberu, dva sevdaha, vjenčaj bi se do sabaha.”⁴ Navedena pjesma bi se pjevala kao *bećarac*.

Ove pjesme su pjevale djevojke, dok su mladići šutjeli i čekali da budu izabrani, što je u potpunoj koliziji sa uvriježenim mišljenjem o inferiornom položaju žene općenito u muslimanskoj sredini Bosne i Hercegovine.

Pored rada u polju i prela, pjevalo se, između ostalog, i prilikom dva, po svemu najznačajnija narodna praznika – Aliduna (2. august) i Jurjeva (6. maj). Prilikom proslave Aliduna, kako ističu pojedini kazivači, morao je biti prisutan harmonikaš koji je znao najbolje svirati. Uz ovu svirku bi se igralo kolo. Tom prigodom bi djevojke i mladići ašikovali.

Posebnu ulogu u muzičkom životu Prusca su imale pjesme u sklopu svadbenih običaja, pri čemu se određena pjesma vezivala za određenu etapu u ženidbenom ritualu (npr. izvođenje mlade iz roditeljske kuće, dolazak mlade u kuću mladoženje i sl.), a što se moglo zaključiti iz sapćenja kazivača. Tako je osamdesetdvostrana kazivačica navela da se u času dolaska svatova sa mladom u kuću mladoženje pjevala sljedeća pjesma, čije melodije se nije mogla sjetiti, pa ju je izrecitovala:

“Kud idete kićeni svatovi?
Dobro, majko, svate dočekajte,
Svakom svatu po boščaluk dajte,
Mome dragom devet boščaluka.”

would often give rise to songs as a means of communication between members of different groups – men and women. It was mainly young people who formed spinning bees. They would dance kolo and sing, and it was often the girls who chose the young men for the kolo. This was a customary mixed dance known as “choosing.” An informant said that the following song was sung in these cases:

“Hajde, curo, biraj,
puno nešto diraj.”

“When two people chose each other, two *sevdahs*, they would marry by dawn.”⁵ This song would be sung as a *bećarac*.

These songs were sung by girls, while the young men kept quiet, waiting to be picked, which is completely contrary to the entrenched view that women in general hold an inferior position in Muslim circles in Bosnia and Herzegovina.

As well as the songs sung when working in the fields or spinning, there was also singing two of the most important popular feast days – Alidun (St Elias’ Day, 2 August) and Jurjevo (St George’s Day, 6 May). An essential feature of the Alidun celebrations, as some informants related, was an accordionist, who had to be the best player. There would be kolo dancing to the accordion, and the girls and boys would court.

Wedding songs held a special place in the musical life of Prusac. Certain songs were associated with certain specific events in the wedding rituals (the bride leaving her parental home, her arrival at the bridegroom’s home, and so on), as informants’ accounts reveal. A woman aged eighty-two related that when the wedding guests arrive at the bridegroom’s house with the bride, the following song was sung, though she could not recall the tune, only the words:

“Kud idete kićeni svatovi?
Dobro, majko, svate dočekajte,
Svakom svatu po boščaluk dajte,
Mome dragom devet boščaluka.”

⁴ Kazivao Osman Hamzakadić. Zapisala Badema Softić 2009. g.

⁵ Related by Osman Hamzakadić and recorded by Badema Softić, 2009.

Uvođenje mlade u kuću mladoženje pratila je, pored ostalih, i ova pjesma:

“Šta se ono tamo bijeli,
tamo bijeli, u gori?
Ono majka sina ženi,
Pa se veseli.
Svi se redom veseljaše,
Majka najviše.
Pružila se zlatna žica,
Sa *bedena na ba?*,⁵
Pružila se sa fesića,
Mladoj ženi oko duvaka.”

Navedena pjesma, najčešće pod nazivom “Trepetljika trepetala”, spada u grupu onih pjesama bez kojih se na prostorima BiH nekada nije moglo zamisliti svadbeno veselje.

Pored svadbenih pjesama, na području Prusca su se gajile i uspavanke. Tokom terenskog istraživanja zabilježena su tri primjera uspavanki.⁶ Jedna od zabilježenih uspavanki po svom sadržaju odgovara obliku ilahije-uspavanke, što pridonosi zaključku o vrlo raširenoj duhovnoj muzičkoj praksi Prusca o kojoj će biti riječi nešto kasnije.

One of the songs that accompanied the bride’s entry into the bridegroom’s house was this:

“Šta se ono tamo bijeli,
tamo bijeli, u gori?
Ono majka sina ženi,
Pa se veseli.
Svi se redom veseljaše,
Majka najviše.
Pružila se zlatna žica,
Sa *bedena na ba?*,⁶
Pružila se sa fesića,
Mladoj ženi oko duvaka.”

This song, usually entitled “Trepetljika trepetala,” belongs to the group of songs without which wedding celebrations could not be imagined in Bosnia and Herzegovina in the old days.

Lullabies were another kind of song that was sung in Prusac. Three examples have been recorded during field research.⁷ The words of one of them correspond to the *ilahija* lullaby form, leading to the conclusion that religious music was widespread in Prusac, as will be discussed later.

Primjer 1.

Kazivala: Melća Kišija (1927.)
Transkribovala: B. Softić, 2009.
ALLAH, ALLAH, EFILE
Ilahija-uspavanka

Example 1:

Related by Melća Kišija (1927)
Transcribed by B. Softić, 2009
ALLAH, ALLAH, EFILE
Ilahija lullaby

A-llah, A-llah, e-ti - le. bu - ha la - i de - li - le. lo - u - ila - ne go - u - le, ta sr - cu u 1 - man.
na 'e - zi - ku Ku' an. se - i - di a - lumet. se - i - di gar - let, ma - te - ir te - dza. se - i - di ba - to - .
du - ma - ni - na - ka - ta. se - i - di a - lumet. 'tur - ca - na - se - ka - mel. du - ma - ni - na - ka - ta - met.

⁵ Zbog starosti kazivačice se sa snimka nije moglo pouzdano odgonetnuti o kojoj se riječi radi.

⁶ Navedenu uspavanku, kao i preostala dva muzička primjera je snimila Nirha Efendić. Sva tri primjera su uz njenu saglasnost uključena u istraživanje muzičke prakse i transkribovana tokom 2009. godine.

⁶ The age of the narrator made it difficult to identify these words on the recording.

⁷ This lullaby and another two were recorded by Nirha Efendić, and all three were transcribed in 2009 and have been included here with her permission.

Example 2:

Related by Melća Kišija (1927)

Recorded by Nirha Efendić

Transcribed by B. Softić, 2009

PULA, PULA, NANE

J = 70

1
Fai-lo, pa-lo, na - ne - ku-pi-cu ti na-u-ne i sre-bre-ne mon-gu-le. Blam-gu-la su sre-bre-ni.

2
a na-ku-ni dr-ve-ni. Pa-ti be-čan niz ba-san. panam-be-tri du-ti - san. Nekt' ti rak-na lu - da -

3
-ci-gu se o - no - ka-du-na od me-dja se - na-du-la, od to-čje-ro pe - kla, ka-o tru-hla hu - kva

Example 3:

Related by Saima Lula Hubijar

Recorded by Nirha Efendić

Transcribed by Badema Softić, 2009

LILA, BUBA, NEMA SULJO ZUBA

[illegible]

Other examples of songs once familiar in Prusac and still living in the memory of informants are the following, which include this well-known Bosniac oral ballad related by Melća Kišija.

Primjer 4.

Kazivala: Melća Kišija (1927.)
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.
KAD VILIĆI SEJU UDAVAŠE/⁷

U repertoaru iste kazivačice svoje mjesto su našle i one pjesme koje su tematikom usko vezane za područje Prusca i okoline, kao što to potvrđuju i dva naredna primjera.

Example 4:

Related by Melća Kišija (1927)
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009
KADA VILIĆI SEJU UDAVAŠE/⁸

The same narrator's repertoire also included songs directly relating to Prusac and its surroundings, as evidenced by the next two folk songs:

Primjer 5.

Kazivala: Melća Kišija (1927.)
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.
NISAM TKALAC NI PRELAC

Example 5:

Related by Melća Kišija (1927)
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009
NISAM TKALAC NI PRELAC

⁷ Ostali tekst ove balade u interpretaciji Melće Kišije glasi:

Kad je bila niz polje ravno,
Udri kiša, udri snižavica,
A na Ajki devet kabanica,
Sve devet se u jednu sledilo.
Kad su došli pred bijele dvore,
Svi svatovi u bijelu kulu,
A divojku u studenu kulu.
Kad na vrata svekrvica njena,
Ne pita je je l' ti nevo zima,
Ven joj gleda šava uz košulju:
Lipa šava ako si ga šila.
Kad na vrata zaovica mlada:
Lipa veza ako si ga vezla.
Niko ne pita je l' ti nevo zima.
Kad na vrata starija jetrvica.
Ona nosi Čamku u naramku.
Pitaj, Čamko, je l' ti, strina, zima?
Jes' mi zima, malo što sam živa.
Eto ide sedam tovar blaga,
Tri tovara Čamki u naramku,
A ono agi Hasanagi.
To izusti i tefin dušu pusti.

⁸ The rest of the ballad as interpreted by Melća Kišija is as follows:

Kad je bila niz polje ravno,
Udri kiša, udri snižavica,
A na Ajki devet kabanica,
Sve devet se u jednu sledilo.
Kad su došli pred bijele dvore,
Svi svatovi u bijelu kulu,
A divojku u studenu kulu.
Kad na vrata svekrvica njena,
Ne pita je je l' ti nevo zima,
Ven joj gleda šava uz košulju:
Lipa šava ako si ga šila.
Kad na vrata zaovica mlada:
Lipa veza ako si ga vezla.
Niko ne pita je l' ti nevo zima.
Kad na vrata starija jetrvica.
Ona nosi Čamku u naramku.
Pitaj, Čamko, je l' ti, strina, zima?
Jes' mi zima, malo što sam živa.
Eto ide sedam tovar blaga,
Tri tovara Čamki u naramku,
A ono agi Hasanagi.
To izusti i tefin dušu pusti.

Primjer 6.

Kazivala: Melća Kišija (1927.)
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.
OJ, BUGOJNO RAVNO

Dok je prva navedena pjesma vezana za, moglo bi se reći, lokalnu stvarnost (opće je poznato da su Prušćaci bili nadaleko poznati majstori – kačari, čiji proizvodi su bili cijenjeni i izvan granica BiH), druga pjesma varira temu tzv. dnevne migracije, u kojoj se apostrofira Bugojno kao najbliži gradski centar koji je apsorbovao okolnu radnu snagu. Sljedeći primjer je pjesma koja predstavlja ljubavni poziv djevojke, ali u podtekstu opet najvjerovatnije zasnovan na realnosti. Naime, u običajnoj praksi znalo se i vrijeme koje je bilo određeno za sklapanje brakova, posebno u seoskim sredinama. Bilo je to u periodu godine kada bi se okončali redovni poslovi u polju, oko ljetine, tj. u jesen. Stoga i vrijeme kiše koje se u narednoj pjesmi označava kao vrijeme pogodno za okupljanje svatova, odnosno ženidbu najvjerovatnije nije slučajno odabrano.

Primjer 7.

Kazivala: Saima Lula Hubijar
Snimila: N. Efendić, 2008.
Transkribovala: B. Softić, 2009.
KIŠA PADA, BLATO JE

Pored ženskog pjevanja, u Pruscu je bilo rašireno i muško pjevanje, koje se zadržalo i do danas. Najviše podataka o ovom pjevanju je prikupljeno

Example 6:

Related by Melća Kišija (1927)
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009
OJ, BUGOJNO RAVNO

While the first of these could be associated with a local feature (Prusac was known far and wide for its coopers, whose products were highly rated even beyond the borders of Bosnia and Herzegovina), the second is a variation on the theme of “daily migration” or commuting, and refers to Bugojno as the nearest urban centre that was drawing in workers from the area. The next example is a song that is superficially a girl’s appeal to love, but the subtext is again probably based on reality. In the old days, it was customary for marriages to be arranged at a certain time, particularly in rural environments – autumn, when the routine field work of bringing in the crops was over. So the reference to the rainy season in the following song as ideal for weddings and assembling wedding guests is probably deliberate.

Example 7:

Related by Saima Lula Hubijar
Recorded by N. Efendić, 2008
Transcribed by B. Softić, 2009
KIŠA PADA, BLATO JE

It was not only women who sang in Prusac – it was very common for men to do so, a custom that survives to the present. Most of our data on men’s

od kazivača Osmana Hamzakadića, koji je i danas poznati pjevač bećarca u ovom kraju. Bećarce je učio pjevati od oca i starijih mladića još od djetinjstva. Ovi bećarci se pjevaju u grupama od pet pjevača, ali je njihov broj promjenljiv, u zavisnosti od trenutne prisutnosti pa su za izvođenje nekada bila dovoljna i dva pjevača. Pored pjevanja bećarca, O. Hamzakadić zna svirati i frulu i harmoniku, koja mu često služi kao pratnja (bas) pjevanju bećarca u slučajevima kada je sam, kao što je to bilo onda kada je njegovo pjevanje zabilježeno. Bećarce naziva “momačkim pjesmama”. Izvode se tako što jedan pjevač prvi počinje (najčešće sam kazivač ima tu ulogu), a ostali se priključuju kao pratnja – za to koristi termin “basiraju”. O. Hamzakadić ističe da onaj koji je počeo, dakle prvi glas, tokom cijele pjesme mora ostati viši od pratnje. “Mora se isticati, da bi pjesma zvučala kako treba.” Muškarci su, prema O. Hamzakadiću, pjevali u različitim prilikama, a posebno izdvaja pjevanje u sklopu svadbenog veselja, ili često sastajanje na lokalitetu Musala u Pruscu, kada bi muškarci pjevali iz zadovoljstva i radi uveseljavanja drugih i sebe. Ne izdvaja posebne svadbene pjesme – one su se birale proizvoljno i prema raspoloženju, a najčešće su to bili upravo bećarci, poput narednog primjera koji je zabilježen od ovog kazivača:

“Kad se budu ženile barabe,
bit’ će vina i rakije džabe.”⁸

Pored “uobičajenih” bećaraca, Hamzakadić razlikuje i tzv. “odmarajuće” bećarce. Pod njima podrazumijeva melodije koje se kreću u manjem opsegu i ne zahtijevaju veliki napor pjevača, naročito onog koji počinje i pjeva prvi, viši glas. I u ovim, “odmarajućim”, i u standardnim bećarcima najvažnije je umijeće onih koji pjevaju prateći glas – ukoliko korektno ne izvedu svoj dio, izvedba je neuspjela ili zahtijeva dodatni trud onoga koji vodi i koji u tim slučajevima “pokriva onoga koji strši”, tako da ima slučajeva da prvi glas nakon što započne bećarac nastavlja da pjeva drugi glas, odnosno pratnju, što i kazivač ponekad praktikuje.

Ono što je naročito zanimljivo u Hamzakadićevom izlaganju je da on pamti da je bilo slučajeva da su žene same pjevale uz harmoniku, što

songs were provided by Osman Hamzakadić, still known in the area for singing *bećarac*. This he learned as a child from his father and older boys. These songs were sung in groups of five, though the number could vary depending on who was present; they were sometimes performed with as few as two singers. Osman Hamzakadić also plays the flute and accordion, which he often uses as a bass accompaniment to his *bećarac* performances when he is alone, as he was when his songs were recorded. He calls the *bećarac* a “lads’ song.” It is performed by one singer beginning (usually Hamzakadić himself), with the others coming in as accompaniment – he uses the term “bassing” for this. He also pointed out that the first voice must remain higher than the accompaniment throughout the song. “It has to stand out, for the song to sound as it should.” According to Hamzakadić, men would sing on various occasions, but he highlighted in particular the songs sung at wedding celebrations, or at the frequent meetings at Musala in Prusac, where men would sing for pleasure and to entertain one another. He did not single out any particular wedding songs – they were chosen arbitrarily, depending on the mood, but were usually *bećarac*, like the following example he offered:

“Kad se budu ženile barabe,
bit’ će vina i rakije džabe.”⁹

As well as the “common” *bećarac*, Hamzakadić recognized what he called the “restful” *bećarac*. This refers to melodies with a lesser range, placing no great demands on the singers, and in particular the first, higher voice. In both the restful and the common *bećarac*, what matters most is the skill of the backing voices – if they do not perform their part correctly, the performance is a failure, or requires greater effort by the leader, who will “cover the one standing out.” There are thus cases when the first voice, after beginning the *bećarac*, continues as backing, which he himself occasionally practises.

Of particular interest in Hamzakadić’s account is that he recalls instances of women themselves singing to the accompaniment of the accordion,

⁸ Zabilježeno od Osmana Hamzakadića 2009.g. Zabilježila Badema Softić.

⁹ Performed by Osman Hamzakadić, 2009, recorded by Badema Softić.

on ističe kao izuzetak i odstupanje od uobičajene prakse. Zato za ove žene navodi da su one bile snažne i “jedre” i da su mogle “parirati” bilo kojem muškarcu. Jedna od takvih djevojaka je bila njegova sestra Dika, dok je kao svojevremeno najbolju pjevačicu u Pruscu istakao Mihriju Dedić koja se poslije udala u selo Karadže. Kao dobre pjevače iz Prusca je naveo Ekrema Buturovića iz Torlakovca, Šaćira Šečića, Amira Hamzakadića, te braću Velju, Fehima i Ismeta Žuljko. Poimenično pamćenje onih koji su sloveli kao dobri pjevači ide u prilog zaključku da se umijeću pjevanja u prusackom kraju pridavao značaj, te da su dobri pjevači imali posebno mjesto u lokalnoj sredini.

Od spomenutog kazivača, O. Hamzakadića, zabilježen je tekst i sljedećeg bećarca:

“Kune otac, kune majka stara,
što je mene rodila bećara.
U bećara nigdi ništa nema,
Samo kutor što u njemu sprema.
Rodi, majko, još jednog bećara,
Kad ja pjevam, da ja imam para.”

O. Hamzakadić je sve bećarce otpjevao uz pratnju harmonike i uz svaki je svirao uvod i interludije između stihova.⁹

U Pruscu se uglavnom igralo kolo koje su najčešće igrale mlade djevojke, a mogle su im se priključiti i mlađe žene. Bilo je i mješovitih kola, ali bi se u tom slučaju muškarci i žene držali za maramicu, kako je to bilo uobičajeno nekada i u drugim sredinama Bosne i Hercegovine. Igralo se u različitim prilikama, između ostalog i u periodu kada bi pristizale ašlame (trešnje) – tada bi se išlo u obližnje selo u berbu i tom prilikom bi se igralo kolo. Kola su se igrala uz harmoniku, tamburu, šargiju, kao i uz frulu. Ove instrumente su svirali isključivo muškarci, dok su žene svirale usnu harmoniku. Fazila Kulaš je, prema njenom kazivanju, kao djevojka svirala usnu harmoniku. Pored spomenutih instrumenata koji su bili prisutni u muzičkoj praksi u Pruscu i okolini, F. Kulaš spominje da su djeca svirala u travu, dok se od M. Kišije saznaje da je u Pruscu bio jedan svirač harmonike na Buvniku. Što se tiče saza, ističe

though he made it clear that this was the exception, not common practice. He said of these women that they were strong and buxom, and that they could hold their own with any man. One such girl was his sister Dika; he also mentioned Mihrija Dedić as the best singer in Prusac in her day; she later married a man from the village of Karadže. He named several good male singers from Prusac: Ekrem Buturović of Torlakovac, Šaćir Šečić, Amir Hamzakadić, and the brother Veljo, Fehim and Ismet Žuljko. His remembering the names of those known as good singers suggests that knowing how to sing was regarded as important in the Prusac area, and that good singers occupied a special place in the local environment.

The text of the following *bećarac* was also recorded by Osman Hamzakadić:

“Kune otac, kune majka stara,
što je mene rodila bećara.
U bećara nigdi ništa nema,
Samo kutor što u njemu sprema.
Rodi, majko, još jednog bećara,
Kad ja pjevam, da ja imam para.”

Osman Hamzakadić sang all these *bećarac* to the accompaniment of the accordion, with an introduction and interlude between the verses in each case.¹⁰

The principal dance in Prusac was the kolo, usually danced by girls, though young women might also join them. There were also mixed kolos, but in that case the men and women would hold handkerchiefs, not hands. The kolo was danced on various occasions, including when the *ašlama* sweet cherries were ripe, when it was the custom to go cherry-picking in the country. It was danced to the accompaniment of the accordion, tambura, *šargija* [a plucked, fretted long necked chordophone] or flute. These instruments were played only by men; women played the mouth organ. Fazila Kulaš said she played the mouth organ as a child. She also said that along with these instruments, played in and around Prusac, children used to whistle with grass. Melća Kišija related that there was an accordion player at Buvnik. She said she did not

⁹ Ove muzičke primjere zbog glasnoće instrumenta i kvalitete snimka nije bilo moguće u potpunosti i ispravno transkribovati.

¹⁰ The volume of the instrument and the quality of the recording made it impossible to transcribe these musical examples correctly and in full.

da sazlije nije upamtila, ali da ih je bilo prije nego što se ona iz Oboraka udala u Prusac. Sakib-effendija Began navodi da je prije pedesetak godina hadžija Muharem Began pravio sazove i male šargijice u Pruscu. Nije ih prodavao, pravio ih je samo za sebe i za lokalnu upotrebu. Pored toga što je pravio instrumente, on je i svirao na njima. Began navodi da je i hadžijin sin Ramiz izuzetno dobro svirao harmoniku, ali nije pjevao. Iz kazivanja O. Hamzakadića se može zaključiti da su ljudi u Pruscu po kućama imali šargije.

Kako je već spomenuto, muzička praksa je bila prisutna prilikom narodnih veselja koja su se održavala za Alidun i Jurjevo. Međutim, najznačajniji događaj i najveće masovno okupljanje u Pruscu je Ajvatovica, prilikom čijeg održavanja je također prisutna muzička praksa. Iako se ova praksa gotovo u potpunosti odnosi na duhovnu muziku, odnosno na izvođenje ilahija, postoji i dio u kojem se izvodi svjetovna muzika. O. Hamzakadić navodi da je nakon završene zvanične ceremonije Ajvatovice bilo uobičajeno da se priredi narodno veselje. Za ovo veselje O. Hamzakadić kazuje: "Što se tiče Ajvatovice, slušao sam od oca rahmetli, unazad 80 do 100 godina, tada je konjanika više bilo. Tada pjevanja je bilo u grupama, sad natpjevavanje. Nisu se tad neke nagrade nosile, publika je bio narod. Koja grupa bolje pjeva, koje selo. Pjevali su Pruščani, pjevali su Karaulci, pjevali su, rečemo, iz sela momci. To da se vesele, dova je završena. I sada, jedni pjevaju, oni nadmašuju. Kako se koji učini dobro, a haj'mo mi žešće. A sluš'o sam od oca rahmetli da su i tada Pruščani najbolje pjevali. Najjači su u pjesmi bili. Bio je Adil Kulaš, stariji čovjek, im'o je devet braće. I oni kad bi zapjevaj, gdje bi god zapjevaj, i sa tom svojom braćom i 'vamo s komšijama, Pruščanima, da su ostavljali sve radove, da slušaju njih. (...) To bi ti moglo bit' tamo '35-te, 30-te, 25-te, jer njegove godine (misli na svog oca, B. S.), njegov vijek pjevanja, tada je bio najvičniji za pjesme. On je bio 1911. godište, do 30-te, eto to je 20 godina. Bac'o je se kamen na Ajvatovici. Nije na stijeni, nego na livadi. Kad se završi dova, e, tu su najbolji momci bacali kamen. U matere mi je amidža Mahmut Škandro 15 godina bac'o kamen, a i šargiju je svir'o i pjev'o. Bio je kolovođa svim momcima. Gdje je on iš'o naprijed, svak' je smio ić' za njim. Bio je junak, iš'o je, pjev'o je, ali većinom je iš'o

remember any *saz* [long-necked lute] players, but that there were some before the one from Oborci married in Prusac. Sakib effendi Began said that fifty years ago hajji Muharem Began made *saz*'s and small *šargijas* in Prusac, not for sale but for himself and other local residents. He also played these instruments. Began said that the hajji's son, Ramiz, was an excellent accordion player, but did not sing. It seems from what Osman Hamzakadić said that people in Prusac had *šargijas* at home.

As already noted, it was the custom to have music at the popular festivals of Alidun and Jurjevo. However, the main event in Prusac, attended by large numbers of people, is Ajvatovica, where there is also music. Though it was almost entirely limited to religious music, in the form of *ilahijas*, secular music was performed during part of the event, as Osman Hamzakadić related. Popular entertainment followed the official Ajvatovica ceremony, of which he said: "As for Ajvatovica, I heard from my late father, that 80 or 100 years ago there were a lot of horsemen. People sang in groups then, now they outsing each other. There were no prizes then, the people were the audience. Whatever group sang best, that was the best village – people from Prusac sang, and people from Karaula, and lads from the country sang. The idea was to have fun, the prayer was over. Now some sing, they outdo others. As if it's a good thing to really go at it. I heard from my late father that in those days the people from Prusac were the best singers. They were the leaders for song. There was Adil Kulaš, an older man, he had nine brothers. When they sang, wherever they sang, with his brothers and here with his Prusac neighbours, they would drop what they were doing, to listen... That could have been back in '35, '30, '25, those were his years [his father's: B.S.], his singing years, he was the best singer then. He was born in 1911, so that's 20 years to '30. There was stone-throwing at Ajvatovica, not on the rock, in the meadow. When the prayer was over, the best lads threw the stone. My uncle Mahmut Škandro threw the stone for 15 years, and played the *šargija* and sang. He was the leader of all the lads. Wherever he went ahead, everyone dared follow him. He was a hero, he went, he sang, but most of the time he went first, the lads after him,

naprijed, momci su za njim, šargija je svirala. I tako, ti bećarci. Većinom su ti bećarci najjači bili. A cure su pjevale s prozora. Prozor se otvori, one izađu.”

Na osnovu navedenog kazivanja se može zaključiti da je prilikom ovakvih narodnih veselja koja su se održavala poslije ajvatovačke dove bio prisutan određeni oblik takmičenja u pjevanju između Prusca i okolnih sela, prilikom kojeg bi, prema kazivanju O. Hamzakadića, Prušćaci uvijek dominirali, što govori o njihovom pjevačkom umijeću. Također, može se zaključiti i da je muzički oblik koji je pri tome bio izvođen bio muški bećarac, a da su žene pjevale sa prozora, što je razumljivo, s obzirom na običaj prema kojem žene nisu prisustvovala zvaničnoj, vjerskoj ceremoniji Ajvatovice. Iz kazivanja O. Hamzakadića se saznaje da u ovoj prilici nije bila prisutna samo vokalna muzička praksa, već i instrumentalna, što pronalazimo u njegovom navodu o svirci na šargiji.

Duhovna muzička praksa prusačkog kraja

Nasuprot svjetovnoj muzičkoj praksi, koja nije bila sastavni dio same Ajvatovice, već je bila propratni dio narodnog veselja koje bi se održavalo po završetku dove, duhovna muzička praksa, odnosno ilahije, je bila i jeste dio zvaničnog vjerskog ceremonijala. O ulozi ilahija u ovom bitnom događaju saznajemo iz priopćenja kazivača. Prema njihovom pripovijedanju, ilahija se počinje učiti pri samom kretanju povorke prema Ajvaz-dedinoj stijeni, centralnom mjestu cjelokupne ceremonije. Ova ilahija je jedinstvena po tome što se uči samo prilikom Ajvatovice. O učenju ove ilahije, koja se sastoji od niza stihova koji se ponavljaju, svjedoči i Džemal Hamidović u knjižici pod naslovom “Prusac i njegove znamenitosti” koja je objavljena u Sarajevu 1940. godine: “...uz milozvučno učenje ilahija i uz veliku pušćanu, zapravo plotunsku paljbu, povorka kreće kroz stijenu do Ajvaz-dedina vrela, i tu, na Ajvaz-dedinoj livadi, u prekrasnoj crnogoričnoj šumi, nastane pravo narodno veselje”.

Prilikom terenskih istraživanja obavljenih u Pruscu tokom 2009. godine, zabilježena su dva primjera ove ilahije, i to primjer zabilježen od

he played the *šargija*. And so, the *bećarac*. Mostly those *bećarac*’s were the best. And the girls sang from the window. The window was opened, they came out.”

This suggests that during the popular entertainment following the Ajvatovica prayers there was some kind of singing competition between Prusac and the surrounding villages, in which Prusac was always foremost according to Osman Hamzakadić, evidence of their singing skills. It also suggests that the music performed on those occasions was the man’s *bećarac*, and that the girls sang from the windows, which is understandable, since it was not the custom for women to attend the official religious Ajvatovica ceremony. His account also reveals that the music was not only vocal, but also instrumental, as his mention of the *šargija* indicates.

Religious music in the Prusac area

Unlike secular music, which was not an integral part of the Ajvatovica ceremony, but rather an accompaniment to the popular entertainment that followed, religious music, in the form of the *ilahija*, was and is part of the official religious ceremony. Accounts by our informants revealed the role of the *ilahija* in this important event. They relate that people began to recite an *ilahija* as the procession moved off to Ajvaz-dedo’s rock, the focal point of the entire ceremony. This *ilahija* is unique in that it is recited only at Ajvatovica. In his *Prusac i njegove znamenitosti*, published in Sarajevo in 1940, Hamidović wrote of this *ilahija*, which consists of a series of repeated verses: “the procession passed through the rocks do Ajvaz-dedo’s spring to the sweet sound of the *ilahija* and a regular volley of gunfire, and there, in Ajvaz-dedo’s meadow, in the beautiful coniferous forest, the true folk entertainment began.”

Two examples of this *ilahija* were recorded during the field research conducted in Prusac in 2009, one recited by Ismet Silajdzija (b. 1931), who performed it at Ajvaz-dedo’s rock on Ajvatovica day along with his brother Ćamil (b. 1923), and one by Melća Kišija (1927) who, being a woman, does not attend the “men’s” Ajvatovica.

kazivača Ismeta Silajdzije (rođen 1931.), koji ovu ilahiju zajedno sa bratom Čamilom (rođen 1923.), izvodi na dan Ajvatovice na Ajvaz-dedinoj stijeni, i primjer zabilježen od kazivačice Melće Kišije (1927.), koja, kao žena, ne prisustvuje “muškoj” Ajvatovici.

Prema Ismetu Silajdziji, svake godine se uče iste ilahije, i to samo za Ajvatovicu, kada ide povorka. Kad se prouči jedan stih, uvijek se poslije vikne: “Amin!” – prvo barjaktar, a potom svi ostali konjanici. Ilahija se uči u čast Ajvaz-dede. Počinje se učiti kada povorka kreće ujutro ispred Kjafijine džamije u Pruscu, i uči se sve dok povorka ne stigne do brda. Silajdzija pripovijeda da su ilahiju na Ajvatovici ranije uglavnom učila po četiri momka, te da bi se ona učila sve dok povorka ne bi stigla do određenog mjesta.¹⁰

M. Kišija kazuje da je svako selo imalo svoj barjak i djecu koja su učila ilahije. Spominje da se nije učio tekbir, već samo ilahije, kojima je prethodila sura *Rabijesir*.¹¹ Ovo kazivanje je u suprotnosti sa kazivanjem I. Silajdzije, koji nije spomenuo djecu kao učače ilahije, kao i sa zabilježenim stanjem na terenu tokom Ajvatovice 2009. godine, kada je povorka konjanika na putu prema Pruscu učila upravo samo tekbire, a ne ilahije.¹²

Oba zapisa ove ilahije se baziraju na istoj melodijskoj osnovi i kreću se u okviru istog tetrakorda, s tom razlikom da je primjer zabilježen od M. Kišije ritmički bogatiji i raznovrsniji, dok je primjer I. Silajdzije jednostavan, bez naročite proizvoljnosti ritmičkog pokreta u cilju bogaćenja melodijske linije. Ilahija se sastoji od jedne male rečenice koja počinje i završava finalisom, a koja se ponavlja onoliko puta koliko ima stihova. Nakon svakog ponavljanja se izgovori: “Amin!”. Tekst ilahije je na arapskom jeziku i zapisana je arebicom. Iz razgovora sa kazivačima moglo se zaključiti da oni smatraju da je ilahija tekstom

According to Ismet Silajdzija, the same *ilahija* is performed every year, only at Ajvatovica, when the procession moves off. After each verse, people shout “Amin!” – first the standard-bearer, then the rest of the cavalcade. The *ilahija* is recited in honour of Ajvaz-dedo, starting when the procession moves off from Kjaifi’s mosque in Prusac, and continuing until it reaches the hill. Silajdzija related that in the old days the Ajvatovica *ilahija* was usually recited by four lads, who continued until the procession reached a certain point.¹¹

Melća Kišija related that every village had its own banner and children who recited the *ilahija*. She also said that the *takbir* was not recited, only the *ilahija*, preceded by sura *Rabijesir*.¹² This does not accord with Ismet Silajdzija’s account, for he made no mention of children reciting the *ilahija*, or with the Ajvatovica ceremony in 2009, when the cavalcade recited the *takbir* only on the way to Prusac, with no *ilahijas*.¹³

Both recordings of this *ilahija* are based on the same melody and begin with the same tetrachord, except that the one recorded by Melća Kišija is richer and more diverse rhythmically, while that recorded by Ismet Silajdzija is simple, with no marked arbitrariness in the rhythmical movement to enrich the melodic line. The *ilahija* consists of a short phrase beginning and ending with a finalis and repeated as many times as there are verses. Each repetition is followed by “Amin.” The *ilahija* is in Arabic, written in *arebica* script [a Bosniac version of the Perso-Arabic script]. It seemed clear from discussions with the informants that they believed the text of the *ilahija* to relate specifically to

¹⁰ Kazivao Silajdzija Ismet (1931.). Zabilježila B. Softić u Pruscu, maj 2009. godine.

¹¹ Kazivala Melća Kišija (1927.). Zabilježila B. Softić u Pruscu, mart 2009. godine.

¹² Potrebno je istaći da ceremonija na dan same Ajvatovice, kada povorka ide kroz Ajvaz-dedinu stijenu, nije zabilježena, već samo odlazak povorke i centralna svečanost u Donjem Vakufu dan prije, pa se spominjanje učenja ajvatovičke ilahije ovom prilikom trenutno svodi na pripovijedanje kazivača.

¹¹ Related by Ismet Silajdzija (1931) and recorded by B. Softić in Prusac, May 2009.

¹² Related by Melća Kišija (1927) and recorded by B. Softić in Prusac, March 2009. Translator’s note: there is no sura in the Qur’an entitled “Rabijesir” (which would be transliterated in English as “Rabbi Yassir”) but there is a *du’a* (personal prayer, as opposed to the ritual prayers with their specific wording) which begins with these words. Perhaps this is what the informant was referring to.

¹³ However, the actual ceremony on Ajvatovica day when the procession passes between Ajvaz-dedo’s rocks was not recorded, but only the departure of the procession and the main ceremony in Donji Vakuf the day before, so the reference to the recitation of the Ajvatovica *ilahija* is based only on informants’ accounts.

vezana za samu Ajvatovicu i ističu da se ona izvodi samo tom prilikom.¹³ Ovdje donosimo zapise navedene ilahije zabilježene od Ismeta Silajdzije i Melće Kišije:

Ajvatovica, and that it was performed only on that occasion.¹⁴ The versions of the *ilahija* performed by Ismet Silajdzija and Melća Kišija are given here:

Primjer 8.

Kazivao: Ismet Silajdzija (1931.) iz Prusca
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.

Amin!

Example 8:

Related by Ismet Silajdzija (1931) of Prusac
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009

Amin!

Primjer 9.

Kazivala: Melća Kišija (1927.) iz Prusca
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.

Amin!

Example 9:

Related by Melća Kišija (1927) of Prusac
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009

Amin!

Danas ovu ilahiju prilikom Ajvatovice izvode braća Ismet i Ćamil Silajdzija. Prema pripovijetanju I. Silajdzije, mlađe generacije ne pokazuju naročiti interes da nauče izvoditi ovu ilahiju, koja je tradicionalno uvijek bila dio ajvatovačke ceremonije.

Pored dva primjera ajvatovačke ilahije, tokom terenskog istraživanja su od Melće Kišije zabilježeni i sljedeći primjeri duhovne muzičke prakse – u rasponu od ilahija, preko mevluda, pa do kasida.

This *ilahija* is performed nowadays at Ajvatovica by the brothers Ismet and Ćamil Silajdzija. According to Ismet Silajdzija, the younger generation is not particularly interested in learning how to perform the *ilahija*, which has always been a traditional part of the Ajvatovica ceremony.

As well as these two examples of the Ajvatovica *ilahija*, during field research Melća Kišija also provided the following examples of religious music, ranging from *ilahija* through *mevlud* to *qasida* [a poem usually in praise of someone, but may also treat other subjects, including mysticism].

¹³ Vezivanje teksta ove ilahije za Ajvatovicu je upitno, s obzirom da je nakon konsultacija oko njenog prevoda na bosanski jezik sa prof. dr. Ahmedom Aličićem zaključeno da njen sadržaj nije povezan sa Ajvatovicom. Međutim, ona govori o tzv. putu gazija, te Mehmedu Fatihu posebno, a u njoj se zaista spominju određeni lokaliteti na području Prusca.

¹⁴ It is questionable whether the text of the *ilahija* is associated with Ajvatovica; after consulting Prof. Dr. Ahmed Aličić on the translation of the text into Bosnian, the conclusion was that its content does not relate to Ajvatovica. It does, however, refer to the *ghazi*'s path [*ghazi* – a holy warrior] and to Mehmed Fatih [the Conqueror] in particular, and does name certain places in the Prusac area.

Primjer 10.

Kazivala: Melća Kišija (1927.) iz Prusca
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.
ESUBHUBE DA(IMIN)

Example 10:

Related by Melča Kišija (1927) of Prusac
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009
ESUBHUBE DA(IMIN)

Primjer 11.

Kazivala: Melća Kišija (1927.) iz Prusca
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.
DIO MEVLUDA¹⁴

Example 11:

Related by Melća Kišija (1927) of Prusac
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009
PART OF A MEVLUD¹⁵

¹⁴ Ostali tekst mevluda koji je kazivala M. Kišija glasi:

Ti si kadar, oprosti nam grihote,
A pokrij nam, dragi Bože, sramote.
S robovima dobrima nas udruži,
A za gr'jehe Ti nas, Bože, ne ruži.
Tvojim Tebe milosnikom molimo,
Vazda rahmet mi od Tebe tražimo.
Dragi Bože, nemoj da smo dali
Na 'vu dovu vi recite Amin!
Mi smo ummet milosnika Božijega
Da je Božiji rahmet na nas svakoga.
Od muslima Allah radi, neka je
Muslimanu Božije dobro svakoje.
Koji traži da ga vatra ne gori,
Neka srcem salavatom napuni.
Eselatu veselamu alejke ja resullalah
Eselatu veselamu alejke ja habiballah
Eselatu veselamu alejke ja šefijallah.

¹⁵ The rest of the mevlud as related by Melća Kišija is as follows:

Ti si kadar, oprosti nam grihote,
A pokrij nam, dragi Bože, sramote.
S robovima dobrima nas udruži,
A za gr'jehe Ti nas, Bože, ne ruži.
Tvojim Tebe milosnikom molimo,
Vazda rahmet mi od Tebe tražimo.
Dragi Bože, nemoj da smo dali
Na 'vu dovu vi recite Amin!
Mi smo ummet milosnika Božijega
Da je Božiji rahmet na nas svakoga.
Od muslima Allah radi, neka je
Muslimanu Božije dobro svakoje.
Koji traži da ga vatra ne gori,
Neka srcem salavatom napuni.
Eselatu veselamu alejke ja resullalah
Eselatu veselamu alejke ja habiballah
Eselatu veselamu alejke ja šefijallah.

Primjer 12.

Kazivala: Melća Kišija (1927.) iz Prusca
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009.
KAD DŽENNETA HUKA STADE
Kasida¹⁵

Primjer 13.

Kazivala: Melća Kišija (1927.) iz Prusca
Zabilježila i transkribovala: B. Softić, 2009
ZACVILILA IZ RAJA HURIJA
Kasida¹⁶

¹⁵ Ostali tekst ove kaside je sljedeći:

U Džennetu svaka zera
Hizmet nurom izvezena.
Tuj hurije sve se kreću,
Svom nasibu demel kreću.
Čoškovi se prel'jevaju,
Preko aša miris daju.
B'jele ptice brdu trče,
Po granama Kur'an uče.
Odgonila sama pade,
Pa u usta sama dođe-
Kroz pendžer im cv'jeće cvati,
Ah, da vidiš, moj ti brate.
I kamen bi suzu pušćo,
Od veselja sve bi drščo.
Ovaj 'vaki nurli Džennet,
Dunjalukom on se steče.

¹⁶ Ostali tekst glasi:

Pitala je hazreti Fatima,
Allah, jallah, hazreti Fatima.

Example 12:

Related by Melća Kišija (1927) of Prusac
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009
KAD DŽENNETA HUKA STADE
Qasida¹⁶

Example 13:

Related by Melća Kišija (1927) of Prusac
Recorded and transcribed by B. Softić, 2009
ZACVILILA IZ RAJA HURIJA
Qasida¹⁸

¹⁶ The rest of the qasida is as follows:

U Džennetu svaka zera
Hizmet nurom izvezena.
Tuj hurije sve se kreću,
Svom nasibu demel kreću.
Čoškovi se prel'jevaju,
Preko aša miris daju.
B'jele ptice brdu trče,
Po granama Kur'an uče.
Odgonila sama pade,
Pa u usta sama dođe-
Kroz pendžer im cv'jeće cvati,
Ah, da vidiš, moj ti brate.
I kamen bi suzu pušćo,
Od veselja sve bi drščo.
Ovaj 'vaki nurli Džennet,
Dunjalukom on se steče.

¹⁷ The rest of the qasida is as follows:

Pitala je hazreti Fatima,
Allah, jallah, hazreti Fatima.

Zaključak

Prusac je, kako su to pokazala savremena terenska istraživanja, do danas zadržao tradicionalne oblike svjetovne muzičke prakse, kao i oblike duhovne muzike. Ova dva vida muzičke prakse se međusobno isprepliću, o čemu svjedoči i sama Ajvatovica. Na osnovu prikupljenih podataka vezanih za svjetovnu narodnu muzičku praksu u Pruscu i okolini, može se zaključiti da se u Pruscu tokom prošlog stoljeća gajila seoska muzička praksa, koja se može svesti na tipove muškog i ženskog pjevanja, jednoglasnog i dvoglasnog, I, odnosno novije kategorije, te na napjeve uz igre – kola, igre uz pratnju instrumenta (najčešće harmonike, šargije ili frule), i to u prilikama vezanim za različita okupljanja, svadbe, ali i okupljanja u sklopu bitnih narodnih praznika, poput Jurjeva, Aliđuna te posebno Ajvatovice. Seosko dvoglasno pjevanje nisam mogla pronaći na terenu, pa se podaci o ovom tipu pjevanja temelje isključivo na sjećanju kazivača. Praksa muškog i ženskog pjevanja se djelimično zadržala i danas. Treba napomenuti da je u Pruscu primjetan i veliki uticaj gradske muzičke prakse, što se naročito ogleda u prisutnosti sevdalinke.

Što ti cviliš iz raja huriya? (Allah, jallah...)
 Ne pitaj me, hazreti Fatima (Allah, jallah...)
 Evo sad će devet godin' dana (Allah, jallah...)
 Kako mi je umrijela majka (Allah, jallah...)
 Nit' je mogu čuti, ni vidjeti (Allah, jallah...)
 Govori joj hazreti Fatima (Allah, jallah...)
 Sutra petak, sutra turski svetac (Allah, jallah...)
 Svi će ljudi sutra u džamiju (Allah, jallah...)
 I pred njima Rizvan kapidžija (Allah, jallah...)
 U njega su ključki od Dženneta (Allah, jallah...)
 Od Dženneta i od Džehenema (Allah, jallah...)
 Pa zaišći ključke od Dženneta (Allah, jallah...)
 Pa potraži svoju milu majku (Allah, jallah...)
 Kad otvori od Dženneta vrata (Allah, jallah...)
 Al' joj majke u Džennetu nema (Allah, jallah...)
 Kad otvori džehenemska vrata (Allah, jallah...)
 Kad joj majka u dnu Džehenema (Allah, jallah...)
 Što ćeš tude moja majko mila? (Allah, jallah...)
 Svako si mi dobro ti radila: (Allah, jallah...)
 Klanjala si pet vakat namaza (Allah, jallah...)
 Postila si šehri Ramazana (Allah, jallah...)
 Sve sam, kćeri, to ja uradila (Allah, jallah...)
 Od komšije vrata zaključala (Allah, jallah...)
 Svoju sofru krilom zaklanjala (Allah, jallah...)
 Pa i momku skudila divojku (Allah, jallah...)
 Više kuće kalem oblomila (Allah, jallah...)
 Tvome babi leđa okretala (Allah, jallah...)
 Hajde kaži svome milom babi (Allah, jallah...)
 Hajd' mu kaži neka mi halali.

Conclusion

As recent field research has revealed, Prusac has retained its traditional forms of secular and religious musical practices. These two forms intermingle, as Ajvatovica itself attests. It appears from earlier research relating to secular musical practices in and around Prusac, that rural musical practices were preserved in the 20th century. These can be classed as men's and women's singing, solo and duo voices, and more recent categories, along with songs accompanying the kolo, with instrumental accompaniment (usually the accordion, šargija or flute) on occasions associated with various gatherings, weddings, or gatherings for ceremonies such as Jurjevo, Aliđun and, in particular, Ajvatovica. I was unable to find any songs in two voices in the field, so the data on this type of singing are based only on informants' recollections. The practice of men's and women's singing has survived to some extent. It should be noted that Prusac has been greatly influenced by urban musical practices, in particular the sevdalinka.

On the other hand, Ajvatovica and widespread religious practice have resulted in the *ilahija*

Što ti cviliš iz raja huriya? (Allah, jallah...)
 Ne pitaj me, hazreti Fatima (Allah, jallah...)
 Evo sad će devet godin' dana (Allah, jallah...)
 Kako mi je umrijela majka (Allah, jallah...)
 Nit' je mogu čuti, ni vidjeti (Allah, jallah...)
 Govori joj hazreti Fatima (Allah, jallah...)
 Sutra petak, sutra turski svetac (Allah, jallah...)
 Svi će ljudi sutra u džamiju (Allah, jallah...)
 I pred njima Rizvan kapidžija (Allah, jallah...)
 U njega su ključki od Dženneta (Allah, jallah...)
 Od Dženneta i od Džehenema (Allah, jallah...)
 Pa zaišći ključke od Dženneta (Allah, jallah...)
 Pa potraži svoju milu majku (Allah, jallah...)
 Kad otvori od Dženneta vrata (Allah, jallah...)
 Al' joj majke u Džennetu nema (Allah, jallah...)
 Kad otvori džehenemska vrata (Allah, jallah...)
 Kad joj majka u dnu Džehenema (Allah, jallah...)
 Što ćeš tude moja majko mila? (Allah, jallah...)
 Svako si mi dobro ti radila: (Allah, jallah...)
 Klanjala si pet vakat namaza (Allah, jallah...)
 Postila si šehri Ramazana (Allah, jallah...)
 Sve sam, kćeri, to ja uradila (Allah, jallah...)
 Od komšije vrata zaključala (Allah, jallah...)
 Svoju sofru krilom zaklanjala (Allah, jallah...)
 Pa i momku skudila divojku (Allah, jallah...)
 Više kuće kalem oblomila (Allah, jallah...)
 Tvome babi leđa okretala (Allah, jallah...)
 Hajde kaži svome milom babi (Allah, jallah...)
 Hajd' mu kaži neka mi halali.

S druge strane, Ajvatovica i vrlo prisutna religijska praksa su uzrokovali i raširenost ilahija kao sastavnog dijela muzičke prakse u Pruscu. Ilahije su dio mevluda i tevhida koji se održavaju u lokalnim džamijama i privatnim kućama, ali su i dio najbitnijeg događaja u Pruscu u toku godine – Ajvatovice. Gotovo svi kazivači sa kojima sam imala priliku razgovarati su znali učiti tzv. ajvatovačku ilahiju. Ova činjenica, kao i sama uloga ilahije u muzičkom životu Prusca, dovodi do zaključka da je ilahija rasprostranjen i popularan oblik duhovne muzike među njegovim stanovništvom.

S obzirom da Prusac zapravo i nema jasno određene karakteristike sela, niti se može nazvati malim gradom, i muzička praksa koja se u njemu njeguje se može posmatrati na taj način, što je čini specifičnom i svakako vrijednom daljeg istraživanja.

being very much part of musical practice in Prusac. *Ilahijas* form part of the *mevluds* and *tevhids* held in neighbourhood mosques and private houses, and are also part of the main event of the year in Prusac, Ajvatovica. Almost everyone I spoke to was able to recite the Ajvatovica *ilahija*. This, and the role of the *ilahija* in the musical life of Prusac, led to the conclusion that the *ilahija* is a widespread and popular form of religious music among its people.

Since Prusac neither has the features typical of a village nor can it be described as a small town, its musical practices may also be regarded from this perspective as distinctive, and thus worthy of further research.